

A4.1_septembrie_2022_Studii de caz privind dezvoltarea de abilități emoționale, consilierea socială/ vocațională a preșcolarilor/elevilor din grupul țintă constituit în județul Botoșani, pe categorii de vârstă și nevoi de servicii psiho-sociale, în vederea acordării de suport emoțional/psihologic pe durata implementării proiectului și pe perioada sa de sustenabilitate

Plan de consiliere pentru adolescenții cu părinți plecați la lucru în străinătate

Adolescenții cu părinți plecați la lucru în străinătate par a fi cu totul ca comuni: merg la școală, se joacă, zâmbesc, întocmai ca și colegii lor, dar sufletul le e greu de dorul pentru mama sau tata, plecați la muncă în străinătate.

Povestea acestora este câteodată și mai tristă: frații sunt despărțiți pentru că persoanele în grija cărora sunt lăsați nu-și permit să-i crească pe amândoi.

Situația socio-economică din România și tranziția interminabilă au determinat pe mulți dintre români să plece la muncă în străinătate pentru a-și putea întreține familia.

Cîștigurile obținute sînt importante atît pentru familie cît și pentru economia românească, însă această migrație spre vest și nu numai, are și aspecte mai puțin dorite, cum ar fi destrămarea familială și „abandonul“ copiilor la bunici sau la alte rude, cu consecințe psihologice grave în timp pentru aceștia.

Problemele care apar devin din ce în ce mai complexe, în vreme ce diferențele interne sunt numeroase.

La o analiză rapidă asupra familiei contemporane se reliefează diversitatea externă a acesteia: - familii conjugale,

- familii lărgite,
- familii monoparentale,
- familii reconstituite,
- familii compuse,

- familii despărțite de moarte (deces),
- familii despărțite de distanța fizică.

Ființa umană poate cuantifica valoarea sa prin ansamblul comportamentelor, acțiunilor și potențialităților sale trecute, prezente și viitoare, pe toate palierele vieții.

Despărțirea temporară de familie poate avea unele consecințe, ca:

- adolescentul se simte părăsit, abandonat, dorul de părinți îl face să se însingureze, să se izoleze;
- adolescentul devine irascibil, convins fiind că i s-a făcut o mare nedreptate;
- adolescentul își neglijează pregătirea școlară;
- adolescentul poate intra în grupuri periculoase;
- adolescentul simte nevoia să le arate colegilor că nu le este inferior și încearcă să evadeze prin diverse gesturi, mai ales dacă părinții îi trimit bani;
- mai gravă este dacă adolescentul traversează pubertatea, la problemele vârstei adăugându-se și problemele depărtării de părinți;
- se poate ajunge la cazuri extreme, când adolescentul a fugit de la persoanele în grija cărora a fost lăsat;
- golul lăsat în privința afectivității parentale poate avea consecințe pe termen lung, poate influența dezvoltarea normală a copilului, atât în privința dezvoltării fizice, cât și celei psihice;
- adolescenții pot ajunge să fie supuși unor abuzuri din partea adulților;
- risc crescut de consum de alcool sau droguri;
- lipsa posibilității de a se consulta cu cineva în luarea unor decizii importante;
- adolescenții pot ajunge să aibă comportamente deviante sau neconcordante cu statutul de copil;
- de multe ori s-a întâmplat ca familia să se destrame, de aici decurgând o altă serie de efecte negative asupra copilului;
- uneori părinți se mărginesc să trimită bani din când în când, considerând că în acest fel și-au îndeplinit datoria de părinte;

- uneori familia la care rămâne copilul poate să fie interesată doar de avantajele materiale pe care le are de pe urma acestuia, lăsând libertate totală copilului;
- mai grav, există cazuri când acești copii sunt părăsiți total.

Prezentul plan de consiliere are drept grup țintă copiii cu părinți la distanță, iar lista este deschisă tuturor celor care doresc să participe la activitățile de consiliere, cu accent pe elevii considerați de profesori cu nevoi de consiliere în acest sens.

Propunerea cu care vine prezentul plan este de a preveni instalarea și dezvoltarea unor potențiale tulburări psihice, situațiile de eșec școlar, comportamente deviate, fumat, alcool, droguri, agresivitate fizică și verbală, stări depresive, anxietate, labilitate emoțională, supraîncărcarea cu sarcini, abandon școlar și implicarea adolescenților în grupuri cu norme inadecvate.

Scopul planului este consilierea copiilor cu părinți plecați în străinătate a preveni apariția comportamentelor deviate și creșterea nivelului stimei de sine.

Obiectivele planului sunt:

- identificarea elevilor care prezintă simptome somatice ale abandonului, cum ar fi îmbolnăviri mai frecvente;
- identificarea elevilor care prezintă inadaptare și dezadaptare școlară (absenteism, scăderea performanței școlare, etc.);
- identificarea elevilor cu probleme comportamentale, cum ar fi: creșterea numărul actelor agresive/violente în limbaj (cu adulții și semenii), comportament explicit violent asupra persoanelor, obiectelor, sau asupra lor înșiși;
- diminuarea sentimentului de abandon;
- conștientizarea faptului că nu sunt singuri și fără sprijin;
- includerea elevilor cu părinți plecați în străinătate în activități extracurriculare în care să simtă că fac parte din comunitatea în care învață și locuiesc;
- stimularea interesului cadrelor didactice pentru copiii cu părinți la distanță.

Rezultatele urmărite sunt:

- capacități sporite de adaptare;
- dezvoltarea relațiilor de colaborare între cadrele didactice și colectivele de elevi pe care le îndrumă;

- ameliorarea tulburărilor socio-afective
- dezvoltarea abilităților de rezolvare a problemelor și a abilităților de decizie;
- dezvoltarea capacităților de autocontrol personal emoțional și comportamental;
- conștientizarea resurselor personale pentru a determina creșterea stimei de sine;
- formarea abilității de a lucra în echipă, în cooperare;
- îmbunătățirea relațiilor de cooperare dintre școală și persoanele ce au în îngrijire copiii cu părinți plecați;
- îmbunătățirea emoțiilor, a capacității de recunoaștere și a celei de înțelegere;
- îmbunătățirea capacităților socio-cognitive;
- un mai bun autocontrol,
- o mai bună adaptare la anxietate.

În cadrul programului de consiliere se vor realiza ședințe de consiliere individuală și de grup cu elevii, dar și cu persoanele care îi au în îngrijire.

Etapele plaului:

1. Consiliere individuală

În desfășurarea planului au fost ținute și ședințe de consiliere individuală bazate pe identificarea așteptărilor pe care le au copiii, dar și problemele lor emoționale, probleme specifice adolescenței, dificultățile de relaționare și comunicare atât în grupul de colegi, cât și în mediul familial.

Scopul acestora este familiarizarea cu procesul de consiliere și informarea cu privire la strategiile de consiliere și motivarea fiecăruia pentru a stabili o relație ce e caracterizată prin empatie, acceptare necondiționată, respect și colaborare, determinându-i să își asume un rol activ în schimbare.

În etapa următoare, consilierea individuală se va desfășura în funcție de problemele identificate la nivelul fiecăruia.

Scopul este acela de a dezvolta abilitățile de comunicare și relaționare cu alți copii și adulți, autocontrol emoțional, învățarea unor abilități de adaptare pentru a face față cât mai bine la schimbările legate de vârstă și la problemele cu care se confruntă, formarea și consolidarea unei imagini de sine realiste și a unei stime de sine pozitive, să folosească feedback-ul, dezvoltarea autonomiei personale, să clarifice valorile care sunt implicate într-o situație social și să învețe strategii de

adaptare, înțelegerea propriilor emoții și învățarea unor strategii de autocontrol, formarea de deprinderi de învățare și dezvoltare personală și dezvoltarea unor aptitudini și abilități personale.

2. Relații interpersonale, intercunoaștere

Tema: "Eu, colectivul, și familia mea"

Obiective:

- să recunoască avantajele și dezavantajele realizării unei anumite acțiuni în vederea obținerii aprobării sociale;
- să învețe să facă distincția între situații rezonabile, respectiv nerezonabile față de ceilalți;
- să facă diferența între abilități pozitive și negative de relaționare interpersonală;
- să învețe unele deprinderi asertive ca răspuns la presiunea celorlalți;
- să conștientizeze că ceilalți se comportă diferit și să accepte modul acestora de a fi;
- să-și clarifice emoțiile legate de relațiacu părinții.

Durata: 2 ore

Metode și tehnici: conversația, discuția, explicația, dezbateră, joc de interacțiune.

Exerciții efectuate:

- **"Eu și familia mea"**

Exercițiul începe prin a cere elevilor să spună ce le vine în minte atunci când văd sau aud cuvântul *familie* (acesta fiind scris pe tablă).

Vor discuta între ei răspunsurile date, dar vor trebui să conștientizeze că la această vârstă relațiile cu părinții pot fi pozitive, negative, confuze, conflictuale sau schimbătoare.

Asta datorită nevoii tot mai mari de independență pe care o simt adolescenții, este normal ca uneori să se simtă apropiați de părinții lor, iar alteori nu.

Le va fi prezentată povestioara "Eu și părinții mei" unde e vorba despre o fetiță de 13 ani și relația ei cu părinții, și vor fi rugați să facă o comparație a acelei relații cu relația pe care o au ei cu familia lor.

Din discuțiile purtate, participanții vor conștientiza cât de important este să ai o relație bună și stabilă cu membrii grupului din care fac parte și cu familia și faptul că fiecare membru al grupului trebuie să se implice și să-și facă partea sa pentru a menține echilibrul grupului, în caz contrar, rând pe rând și ceilalți nu vor mai dori să întrețină relații, astfel grupul nu va mai exista.

Pe parcursul ședinței și-au însușit modalități de îmbunătățire a relațiilor cu ceilalți, s-au discutat diferite stiluri de viață fiecare aducând argumente pro și contra.

- **Nu putem schimba oamenii** - participanților li s-a cerut să se gândească la diverse persoane care îi enervează și să scrie exemple de elemente care îi deranjează cel mai mult în relațiile cu ceilalți. S-au purtat discuții cu participanții în funcție de conținutul prezentat de aceștia, fiecare situație fiind tratată atât din punctul de vedere personal, cât și din perspectiva celorlalți. Concluzia la care s-a ajuns fiind aceea că nu putem schimba oamenii, ci doar modul în care relaționăm cu aceștia.

- **Față în față** – pentru început, fiecare elev va trebui să se gândească la două abilități pozitive și la două negative care afectează modul în care interacționează cu ceilalți. După aceasta, îi vom împărți pe elevi în grupuri de câte 4 și le vom distribui jocul și cărțile de joc "Față-n față".

Vor alege pe rând cărțile de joc și vor citi cu voce tare ce scrie pe ele, ca să audă și ceilalți membrii din grup. Fiecare jucător va decide dacă ceea ce citește este o modalitate pozitivă sau negativă de a te relaționa cu ceilalți.

Dacă va răspunde că e pozitivă, se va gândi la altă modalitate pozitivă de abordare și va înainta un spațiu pe cartea tabla de joc (dacă pe parcurs găsește cartonașul de joc semnul !, atunci va înainta câte două spații).

Jocul se termină când prima persoană ajunge la final.

La sfârșit se va discuta impactul care l-a avut jocul asupra lor și dacă au experimentat vreodată una din situațiile care le-au gasit pe cartonașe.

3. Autocunoaștere, acceptarea de sine și a celorlalți

Tema: "Cine sunt?" – calitățile mele și ale celorlalți

Obiective:

- să identifice caracteristicile personale și să învețe că acestea se pot schimba în timp;
- să împărtășească grupului date despre propria persoană;
- să-și formeze abilitățile de a lucra în echipă;
- să identifice aspectele fizice, intelectuale, spirituale, emoționale și sociale ale sinelui;
- să înțeleagă relația dintre acceptare de sine, comportamente și sentimente;
- să își dezvolte capacitatea de a utiliza limbajul intern pozitiv;

Durata: 4 ore (2 ședințe a câte 2 ore).

Metode și tehnici: exerciții de cunoaștere pentru spargerea gheții, acceptare necondiționată, conversația, explicația, dezbateră, colaborare și completarea chestionarelor de culegere a datelor de la începutul programului.

Exerciții efectuate:

- ***Bine ati venit!*** – constă în regăsirea de către participanți a unor caracteristici înscrise într-un tabel, rezultând în final o imagine de ansamblu a grupului, în care există elemente comune membrilor, acesta putând fi un punct de plecare pentru respectarea regulilor în sensul acceptării diferențelor, dar și a ceea ce au comun.

- ***Cine sunt?*** Exercițiul începe prin a spune elevilor cât de important e pentru ei să se gândească la cine sunt și ce este important în viața lor. Se va pune o bandă lungă pe podea, vor fi solicitați 2 elevi să stea fiecare la câte un capăt al bandei.

Se va oferi fiecărui elev câte o foaie din fiecare pereche de cuvinte și fraze care exprimă anumite preferințe pe care le-ar putea ei avea (de exemplu ”prefer să fiu singur” vs. ”prefer grupul”).

Ceilalți elevi care au rămas vor fi rugați să se așeze la un capăt sau altul al liniei sau mai aproape de mijloc, în funcție de ceea ce cred despre ei referitor la caracteristicile respective.

- ***Roata sinelui*** – fiecărui elev îi vor fi date 2 fișe de lucru despre sine:

- în Fișa 1, elevii vor trebui să încercuiască 3 oameni (de exemplu: prietenul, mătușa, vecinul, mama, profesorul – în total 30 persoane), din fiecare categorie din totalul de 6.

A doua fișă cuprinde un cerc al sinelui, în care sunt trecute mai multe caracteristici (a avea simțul umorului, a fi popular, a fi prietenos, a fi demn de încredere...), iar prin învârtirea creionului în cerc, pe rând vor trebui să spună ce consideră fiecare persoană încercuită din fiecare categorie despre ei în legătură cu acele caracteristici care le-au nimerit.

● **Surpriza din cutie** - adolescenții au fost așezați în cerc, iar în mijlocul cercului s-a pus o cutie în care li s-a spus că se află un lucru deosebit (o surpriză), fiecare a fost invitat să vadă acel lucru secret astfel încât, fiecare și-a văzut propria reflexie în oglinda așezată în cutie, acesta nu trebuia să spună ce a văzut decât după ce au văzut și toți ceilalți participanți; cei care nu ajunseseră prin fața cutiei să vadă conținutul, încercau să ghicească ce e lucrul secret. După ce toți au văzut “surpriza” fiecare a fost rugat să spună și grupului ceea ce a văzut.

S-a insistat pe trăsăturile fizice, accentuându-se deosebirile dintre persoane, dar s-a discutat și despre emoțiile pe care le-au trăit în momentul dezvăluirii secretului.

La sfârșitul ședinței, participanții vor conștientiza cât de importante sunt părerile proprii și modul în care acestea sunt transmise celorlalți, să fie conștienți de valorile lor îmbunătățindu-și stima de sine care a ajutat la întărirea voinței, avor învăța să facă diferența între dorințe și nevoi; părerea care o au despre propria persoană, acceptarea necondiționată a celuilalt, valoarea propriilor sentimente și importanța încrederii manifestate într-o relație.

4. Autocontrol emotional

Tema: ”Acționând pe baza emoțiilor” – curcubeul emoțional

Obiective:

- să învețe de unde vin emoțiile;
- să conștientizeze și să învețe că ceilalți nu ne controlează sentimentele sau emoțiile;
- să-ți dea seama că unele emoții ajută, altele nu și să analizeze consecințele emoționale;

- să identifice modalități de modificare a gândurilor pentru a modifica emoțiile;
- să identifice care sunt emoțiile celorlalți;
- să învețe că furia poate fi controlată și evitată;
- să identifice modalități de a-și spori emoțiile pozitive.

Durata: 2 ore

Metode și tehnici: conversația, discuția, exercițiul, dezbateră, chestionare.

Exerciții efectuate:

- **De unde vin emoțiile?** – vor fi afișate 6 planșe cu următoarele cuvinte: entuziasmat, speriat, furios, dezamăgit, gelos și mândru.

Se aleg 6 voluntari și se citesc acestora anumite situații (de exemplu ”candidez pentru postul de șef al clasei”, ”mergi să schiezi pentru prima dată”, ”stai pe bancă și nu joci la un meci de fotbal”, etc.), apoi sunt rugați să se gândească la emoțiile pe care le-ar simți cu privire la acel lucru și să se așeze în dreptul planșei care le exprimă emoțiile cel mai bine. Vor fi rugați să descrie pe scurt cum s-ar simți, astfel să putem sublinia prin aceasta în fața întregului grup diferitele motive și gânduri care pot influența aceste emoții.

Pe rând vor fi invitați alți 6 voluntari și le va fi prezentată altă situație, până când toți membrii grupului vor ajunge voluntari.

- **Emoții preferate** – elevii vor fi rugați să închidă ochii și să se gândească la ultima dată când au fost foarte fericiți, cu cine erau și ce făceau. Apoi se va discuta despre faptul că în adolescență ei pot avea mai multe emoții negative decât pozitive și că ei trebuie să își producă emoții pozitive, ceea ce e foarte important.

În cele ce urmează vor fi împărțiți în grupuri de câte 3, o persoană din fiecare grup va nota cel puțin cinci emoții pozitive pe care grupul le va identifica, dar astfel încât să rămână spațiu între ele unde să mai poată adăuga pe urmă ce ar putea face pentru a simți acea emoție.

Se vor discuta apoi în plen toate emoțiile identificate.

- **Punctul de fierbere** – fiecare elev va primi un chestionar și va fi rugat să răspundă la primele cinci întrebări (întrebări legate de furie, conform unor situații prezentate în chestionar – despre fierberea apei, aprinderea unui loc unde e benzină pe jos, explozia artificilor după ce au fost aprinse), după care vor fi împărțiți în

grupe de câte 3 unde vor discuta între ei răspunsurile date de fiecare. După ce au terminat de discutat, o persoană din fiecare grup se va muta în alt grup și vor trebui să dea răspuns la restul întrebărilor din chestionar, iar la final, în plen se va discuta ceea ce au învățat ei despre furie și cu ce impresii au rămas referitor la această emoție. La finalul ședinței tinerii vor învăța să facă deosebirea între diferitele tipuri de emoții și să conștientizeze că adeseori pot evita și pot face față acelor emoții care nu îi ajută.

Vor înțelege că nu ceilalți le contolează sentimentele și că nu ei sunt cauza nefericirii personale, că prin utilizarea dialogului cu sine pot anticipa și deține controlul emoțional, că emoțiile negative atrag în general același gen de emoții din partea celorlalți și în acest caz este indicată o exprimare emoțională pozitivă.

5. Convingeri și comportamente

Tema: "Părerile și atitudinile noastre"

Obiective:

- să facă distincția între convingerile raționale și cele iraționale;
- să înțeleagă caracteristicile și consecințele comportamentelor: pasiv, agresiv, asertiv precum și relația dintre aceste comportamente;
- să identifice exemple de generalizări excesive și efectele lor (gândirea absolutistă – întotdeauna, trebuie);
- să recunoască consecințele pe termen lung și scurt ale propriilor comportamente;
- să dezvolte unele strategii de disputare a gândirii iraționale proprii sau a celorlalți.

Durata: 2 ore

Metode și tehnici: explicația, conversația, brainstorming, exercițiul, dezbateră.

Exerciții efectuate:

- **Gândesc, acționez** – pentru acest exercițiu avem nevoie de câteva poze din reviste cu oameni care fac diferite comportamente (conduc mașină, fumează, consumă alcool, fac un anumit sport...). Plecând de la aceste poze, elevii vor trebui să înțeleagă că modul în care gândesc oamenii le influențează comportamentul. Va

trebui să discutăm și să le elevilor că o persoană are nevoie uneori să-și dispute gândurile pentru a ajunge la comportamente dezirabile.

Fiecare persoană va primi o fișă pentru a fi completată, după care se va discuta cum ceea ce gândesc mă influențează să acționez într-un fel sau altul.

- **Care este impactul?** – activitatea începe prin a aduna cât de mulți elevi în jurul unui vas cu apă pentru a observa ce se întâmplă atunci când se aruncă o piatră în apă (trebuie să observe cercurile care continuă să se extindă după ce piatra a fost aruncată în apă). Pe tablă vom desena trei cercuri concentrice și se va cere elevilor să se gândească la o decizie sau o alegere pe care au luat-o și să ofere exemple. Aceste exemple vor fi scrise în cercul cel mai mic. În cercul următor vom scrie care e impactul pe care această decizie îl are asupra lor, iar în ultimul cerc impactul deciziei asupra altor persoane.

Se va discuta despre alte cercuri concentrice care ar putea fi adăugate, iar în final, le vom da să completeze un chestionar despre impactul comportamentelor pe care îl vor discuta mai întâi în grupuri de câte trei, iar mai apoi în fața întregului grup.

- **Gândirea rațională** – începem activitatea prin invitarea a 2 voluntari în față. Fiecare dintre ei vor primi câte o pereche de ochelari (una cu lentile negre, cealaltă cu lentile galbene) și câte un card. Pe unul dintre carduri va fi scris un mesaj pozitiv, că dacă porți ochelari galbeni vezi cu totul altfel viața, ai o atitudine pozitivă, iar pe celălalt că dacă porți ochelari negri ai o perspectivă negativă asupra lucrurilor.

Astfel, elevii trebuie să înțeleagă faptul că ochelarii negri îți dă o perspectivă negativă asupra vieții, iar cei galbeni te face să vezi lucrurile cu mai mult optimism. Fiecare elev din sală va trebui să ofere exemple legate de momente în care au privit o situație prin prisma acestor două perspective și care a fost influența perspectivei asupra rezultatului.

Către final vor primi o fișă de lucru despre raționamentul rațional, iar după completarea ei vor trebui să discute cu alt coleg răspunsurile.

Rezultatele expectate la final vor fi acelea că exemplele prezentate îi vor ajuta pe participanți să-și redirecționeze pozitiv modul de a gândi, să învețe să clasifice

reacțiile la o situație negativă în funcție de comportamentul pe care îl au, să fie conștienți de valorile lor și să-și dea seama că nu întotdeauna ceea ce spun ceilalți e și adevărat.

Să învețe să facă diferența între dorințe și nevoi, care sunt efectele unui mod irațional de a gândi, să conștientizeze consecințele unei gândiri absolutiste sau a unui comportament relativ la propriile interese.

6. Luarea de decizii și rezolvarea de probleme

Tema: ”Dezvoltarea autonomiei” – decizii dificile

Obiective:

- să își dezvolte abilitatea de a descompune situațiile problematice complexe în subprobleme;
- să învețe să diferențieze strategiile de rezolvare de probleme și să distingă între decizii bune și mai puțin bune;
- să își dezvolte abilitatea de a stabili scopuri pe termen scurt și mediu;
- să exploreze efectele emoțiilor asupra rezolvării problemelor și luării deciziilor;
- să învețe pașii implicați în luarea deciziilor;
- să evalueze gradul de dificultate al unei decizii.

Durata: 4 ore

Metode și tehnici: lucru în echipă, conversația, discuția, argumentarea, dezbarerea și brainstorming-ul.

Exerciții efectuate:

● **Decizii dificile** – plecând tot de la a se gândi la o decizie foarte dificilă, vor trebui să identifice și factorii care au fost luați în considerare în luarea deciziei și cum au luat decizia finală.

Sunt rugați să completeze chestionarul de la această activitate unde trebuie să dea o notă de la 1 la 5 în funcție de cât de greu le-a fost să ia o decizie în anumite situații, iar apoi să discute și cu grupul, iar în final să vadă dacă sunt mulțumiți sau nu de deciziile pe care le-au luat și cum vor luat de acum înainte decizii.

- **"D" de la "Decizie"** – se va începe prin a cere elevilor să se gândească la cea mai dificilă decizie pe care au trebuit să o ia, să scrie pe scurt despre această decizie și apoi să se gândească la modul în care au luat deciziile respective și să descrie.

La final vor trebui să completeze fișa *"D de la Decizie"*, iar după ce vor termina de completat, în grupuri de câte 4-5 sunt rugați să discute chestionarul.

Recomandările vizează atât prevenirea prin reducerea efectelor negative (absenteism, abandon școlar, violență, etc.) datorate lipsei temporare a părinților, cât și intervenția pentru cazurile care necesită acest lucru cu scopul de a identifica împreună cele mai potrivite soluții și servicii destinate copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate.

Pentru a-i susține și a-i ajuta să depășească situațiile cu care ei se confruntă, este necesară sensibilizarea și colaborarea cu mai mulți factori sociali (ONG-uri, autorități locale, cadre didactice). Corelarea și unificarea eforturilor reprezintă un pas esențial în asigurarea respectării drepturilor care le sunt garantate, prin curriculum la decizia școlii, tuturor copiilor indiferent dacă aceștia beneficiază sau nu de prezența părinților.

Bibliografie selectivă

1. Lemeni, G., Miclea, M., Consiliere și orientare, ghid de educație pentru carieră, Editura ASCR, Cluj-Napoca, 2004;
2. Zlate, M., Psihologie - Eul și personalitatea, Editura Trei, București, 2004;